

Odpowiedzialność karna nieletnich we Francji i w Polsce. Uwagi prawne i pedagogiczne

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Celem artykułu jest porównanie rozwiązań dotyczących odpowiedzialności karnej nieletnich we Francji i w Polsce, uwzględniając czynniki wpływające na ocenę sytuacji nieletniego oraz wychowanie w ramach kary.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Problem badawczy został sformułowany w postaci pytania: w jaki sposób we francuskim i polskim ustawodawstwie została uregulowana odpowiedzialność karna nieletnich. Analizie zostały poddane aktualne przepisy prawne, poglądy doktryny, orzecznictwo sądów z zakresu prawa karnego nieletnich.

PROCES WYWODU: Zdefiniowano podstawowe dla podjęcia analizy pojęcia oraz określono przesłanki warunkujące odpowiedzialność karną nieletnich, uwzględniając ich znaczenie w wymiarze pedagogicznym.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Francuski model przyjmuje odpowiedzialność karną nieletnich opartą na kryterium rozeznania bez określenia dolnej granicy wiekowej odpowiedzialności karnej. Model polski przewiduje odpowiedzialność karną nieletnich w wyjątkowych sytuacjach. W obu państwach nadrzędną zasadą jest podejmowanie działań w celu wychowania nieletnich.

WNIOSKI, INNOWACJE, REKOMENDACJE: Oba porównywane systemy przewidują wychowywanie nieletnich, ale różnicują sytuację prawną osoby nieletniej. Przyjęcie określonej koncepcji postępowania z nieletnimi wpływa na stosowane środki, uwarunkowania instytucjonalne pracy wychowawczej. Ważną rolę powinna odgrywać całościowa ocena nieletniego i jego sytuacji.

→ **SŁOWA KLUCZOWE:** NIELETNI, ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA, PRZESTĘPCZOŚĆ NIELETNICH, WYCHOWANIE NIELETNICH, PRAWO KARNE

ABSTRACT

Criminal Liability of Juveniles in France and Poland. Legal and Pedagogical Remarks

RESEARCH OBJECTIVE: The main aim of the article is to compare solutions regarding the criminal liability of minors in France and Poland, taking into account the factors influencing the assessment of the juvenile's situation and education in conditions of penalty.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: The research problem was formulated in the form of a question: how was the issue of criminal liability of juveniles regulated in French and Polish legislation. The current legal provisions, views of the doctrine, the jurisprudence of courts in the field of juvenile criminal law were analyzed.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: Both the basic notions for making analysis and prerequisites conditioning the criminal liability of juveniles have been defined, as well, while considering their importance in the pedagogical dimension.

RESEARCH RESULTS: The French model assumes the criminal liability of minors based on the criterion of discernment without specifying the lower age limit of criminal liability. The Polish model provides for the criminal liability of minors in exceptional situations. In both countries, the prior principle is to take activities aimed at bringing up minors.

CONCLUSION, INNOVATIONS, AND RECOMMENDATION: Both compared systems assume the education of juveniles, but they differentiate the legal situation of a juvenile. The adoption of a specific concept of dealing with juveniles affects the measures used, the institutional conditions of pedagogical work. The overall assessment of the minor and his/her situation should play an important role.

→ **KEYWORDS:** **JUVENILES, CRIMINAL LIABILITY, JUVENILE DELINQUENCY, JUVENILE UPBRINGING, CRIMINAL LAW**

Wstęp

Wobec różnorodnych przemian społecznych modele postępowania z nieletnimi ulegają zmianom, które są odpowiedzią na zachowania dzieci i młodzieży naruszającej normy prawne oraz społeczne postrzeganie przestępczości nieletnich. Prowadzone badania wpływają na poszukiwanie rozwiązań uwzględniających aktualne problemy społeczne, prawne, wychowawcze, instytucjonalne i etyczne. W poszukiwaniu nowego modelu oddziaływań wobec nieletnich ważne znaczenia mają także badania porównawcze. Umożliwiają one opisywanie, porównywanie i wyjaśnianie zjawisk. Celem artykułu jest porównanie przesłanek dotyczących odpowiedzialności karnej dzieci i młodzieży we Francji i w Polsce. W opracowaniu zwrócono uwagę także na czynniki wpływające na ocenę sytuacji nieletniego oraz wychowanie w ramach kary. W porównywanych państwach,

pomimo ich przynależności do zachodniego kręgu kulturowego, systemu prawa romańsko-germańskiego, a także instytucji takich, jak Unia Europejska i Rada Europy, odmienne została rozwiązana kwestia odpowiedzialności karnej nieletnich, zachowując jednak nadrzędność wychowania nad karaniem. Problem badawczy został sformułowany w postaci pytania: w jaki sposób we francuskim i polskim ustawodawstwie została uregulowana odpowiedzialność karna nieletnich.

Metody i narzędzia badawcze

W celu porównania uregulowań dot. odpowiedzialności karnej nieletnich we Francji i w Polsce zastosowano metodę badań porównawczych, analizę dokumentów. Narzędzie stanowił autorski arkusz do analizy dokumentów, który umożliwił zebranie danych z zakresu: granic wiekowych nieletniości, dolnej granicy wiekowej odpowiedzialności karnej, przesłanek odpowiedzialności karnej zawartych w aktach normatywnych oraz orzecznictwie. Kryterium doboru dokumentów stanowił wyznaczony problem badawczy i ich aktualność w chwili dokonywania analizy (I połowa 2021 roku). Analizie poddano: art. 388 francuskiego kodeksu cywilnego (Loi, 1974), francuski kodeks karny (Loi, 1992), rozporządzenie dotyczące przestępczości nieletnich (Ordonnance, 1945) oraz polski kodeks karny (Ustawa, 1997), ustawę o postępowaniu w sprawach nieletnich (Ustawa, 1982). Ponadto analiza obejmowała orzecznictwo sądów oraz literaturę przedmiotu odnoszącą się do wyżej wskazanego zakresu z uwzględnieniem koncepcji rozwoju poznawczego, moralnego oraz wychowania w ramach kary.

Proces wyводу

We Francji nieletnim jest osoba, która nie ukończyła lat 18 (Loi, 1974). Pojęciem tym posługuje się francuski kodeks cywilny i kodeks karny, zatem nieletnim jest osoba do 18. roku życia bez względu na charakter czy podstawy prawne postępowania. Ustawodawca polski (Ustawa, 1982, art. 1 § 1) wskazał, że nieletnim jest osoba, która nie ukończyła lat 18 w sprawach dotyczących zapobiegania i zwalczania demoralizacji; ukończyła lat 13, ale nie ukończyła lat 17 w sprawach o czyny karalne; nie ukończyła lat 21 w zakresie wykonywania orzeczonych środków wychowawczych lub poprawczych. Zatem polskie rozwiązania różnicują pojęcie nieletniego w zależności od wieku i sytuacji.

Kwestie odpowiedzialności karnej nieletnich uregulowano we francuskim kodeksie karnym, czego skutkiem jest stosowanie ogólnych zasad prawa karnego (Pédrón, 2012, s. 652) i posługiwanie się pojęciem przestępstwa. W inny sposób problem ten rozwiązywany jest przez ustawodawstwo polskie, które posługuje się pojęciem czynu zabronionego, czynu karalnego oraz przestępstwa. Czynem zabronionym jest zachowanie o znamionach określonych w ustawie karnej (Ustawa, 1997, art. 115 § 1), które może polegać na działaniu albo zaniechaniu. Zespoły znamion, które tworzą określone typy

czynów zabronionych zostały zawarte w ustawie karnej (Marek, 2007, s. 254), a zachowanie realizujące te znamiona może skutkować odpowiedzialnością karną. Pojęcie czynu karalnego oznacza czyn zabroniony przez ustawę jako przestępstwo lub przestępstwo skarbowe albo określone wykroczenie (Ustawa, 1982, art. 1 § 2 pkt. 2). Przestępstwo rozumiane jest jako czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę, bezprawny, zawiniony, społecznie szkodliwy w stopniu wyższym niż znikomy.

B. Stańdo-Kawecka wskazuje, że odpowiedzialność karna nieletnich wiąże się z trzema warunkami: osiągnięciem określonego wieku, możliwością rozeznania znaczenia popełnionego czynu i popełnieniem czynu określonego rodzaju (2007, s. 27). Odnosząc się do powyższych warunków, należy wskazać granice wiekowe odpowiedzialności karnej nieletnich w obu państwach.

Francuskie uregulowania wskazują na kilka granic wiekowych, jednakże mają one zastosowanie przede wszystkim podczas orzekania określonego środka, sankcji wychowawczej czy kary. Pierwsza z granic ustanowiona została dla wieku 6-8 lat przez orzecznictwo (Cour de cassation, 1956). We francuskiej doktrynie dominuje pogląd, że poniżej tej granicy dziecko nie jest zdolne do rozeznania czynu, a w konsekwencji nie ponosi odpowiedzialności karnej. Kolejną granicą jest 10. rok życia, powyżej którego można orzec środki wychowawcze oraz sankcje wychowawcze. Następną granicą to 13. rok życia, powyżej którego możliwe jest orzeczenie kary z obligatoryjnym zmniejszeniem jej wymiaru, natomiast powyżej 16. roku życia zmniejszenie wymiaru kary jest fakultatywne.

Zatem francuskie ustawodawstwo nie przewiduje dolnej granicy wiekowej odpowiedzialności karnej, ale wprowadza różne granice wiekowe w stosunku do możliwości orzekania środków, sankcji wychowawczych oraz kar. Dolną granicą wiekową jest wiek, w którym dziecko jest zdolne do rozeznania znaczenia popełnionego czynu, natomiast górną granicą w odniesieniu do nieletnich jest 18. rok życia. W Polsce nieletni nie ponosi odpowiedzialności karnej z wyjątkiem określonym w art. 10 § 2 Kodeksu karnego.

W obu państwach zostały określone przesłanki warunkujące odpowiedzialność karną nieletnich w postaci rozeznania albo winy. Pierwsza z nich jest definiowana jako możliwość rozpoznania znaczenia popełnionego czynu oraz możliwość kierowania swoim postępowaniem na skutek osiągnięcia odpowiedniego poziomu rozwoju umysłowego, emocjonalnego oraz psychicznego. Pojęcie winy jest natomiast definiowane przez pryzmat przyjętej koncepcji teoretycznej (zob. Dębski, 2017, s. 677; Zakrzewski, 2016, s. 308-311).

Odpowiedzialność karna nieletnich we Francji jest regulowana przez kodeks karny oraz rozporządzenie z 1945 roku dotyczące przestępczości nieletnich (Ordonnance, 1945). W art. 122-8 francuskiego kodeksu karnego ustanowiono, że nieletni zdolni do rozpoznania znaczenia swoich czynów ponoszą odpowiedzialność karną za zbrodnie, występki oraz wykroczenia, jeżeli zostali uznani za winnych. Warunki realizacji odpowiedzialności karnej określone zostały w rozporządzeniu z 1945 roku dotyczącym środków ochrony, asysty, nadzoru i wychowania (Loi, 1992, art. 122-8).

W pierwszej części przepisu wskazano adresata i kryterium rozeznania jako warunkujące odpowiedzialność karną, a więc nieletniego, który jest zdolny do rozpoznania

znaczenia swoich czynów. Odpowiedzialność karna jako zdolność do ponoszenia odpowiedzialności za swoje czyny oznacza chęć i wolny wybór w przedmiocie ich realizacji. Zgodnie z tą definicją dzieci niezdolne do rozeznania nie powinny odpowiadać karne ze względu na brak możliwości przewidywania znaczenia swoich czynów i ich konsekwencji (Dekeuwer-Défosse, 2012, s. 164). Podobnie problem rozeznania traktuje Ch. Courtin, podkreślając, że nieletniemu można zarzucić popełnienie przestępstwa, jeżeli sąd uzna, że nieletni działał ze świadomością oraz wolną wolą (Courtin, 2004, s. 340). W wyroku z 13 grudnia 1956 roku sąd kasacyjny (Cour de cassation, 1956) podkreślił, że brak odpowiedzialności karnej dotyczy nieletnich, którzy nie są zdolni do rozeznania popełnionego czynu. Należy zwrócić uwagę, że przyjęcie kryterium rozeznania przez ustawodawstwo francuskie uzasadnia brak regulacji dotyczącej wieku, od którego możliwe jest ponoszenie odpowiedzialności karnej.

Polskie ustawodawstwo w przypadku postępowania o czyny karalne przewiduje dolną granicę wiekową i stanowi ją 13. rok życia. Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich nie przewiduje odpowiedzialności karnej nieletnich (Stańdo-Kawecka, 2007, s. 320). Nieletni nie popełnia przestępstwa ze względu na brak możliwości przypisania winy, natomiast zgodnie z ujęciem legitymizującym odpowiedzialność karną można przypisać osobie, która jest świadoma swojego postępowania oraz jego konsekwencji (Królikowski i Zawłocki, 2017).

Nieletni może ponieść odpowiedzialność karną w szczególnym przypadku na podstawie art. 10 § 2 kodeksu karnego (Ustawa, 1997) po spełnieniu określonych przesłanek. Pierwszą z nich jest popełnienie jednego z czynów zabronionych wymienionych w wyżej wskazanym przepisie. Drugi warunek dotyczy wieku, to znaczy ukończenia 15. roku życia. Ponadto należy zbadać okoliczności sprawy, stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste (Wyrok Sądu Apelacyjnego, 2015). Okoliczności sprawy rozumiane są jako całościowy kształt okoliczności związanych z popełnieniem czynu zabronionego przez nieletniego (Grześkowiak i Wiak, 2018), np. motywacja, sposób popełnienia czynu, rodzaj naruszonego dobra.

Warunkiem jest również działanie nieletniego z rozeznaniem i przypisanie winy. Służy temu przede wszystkim ustalenie stopnia rozwoju sprawcy. Nieletni może odpowiadać karne, jeżeli jego stopień rozwoju pozwala domniemywać, że rozumie on znaczenie popełnionego czynu i jest świadomy jego bezprawności. Zdolność do rozeznania czynu jest więc niezbędna do przypisania winy. Wina nieletniego sprawcy jest winą ograniczoną ze względu na wiek oraz niedojrzałość (Stańdo-Kawecka, 1998, s. 18). Jarosław Utrat-Milecki podkreśla, że winę można przypisać wyłącznie osobie, której proces autodeterminacji został zakończony, natomiast nieletni jest podmiotem, będącym w trakcie kształtowania zdolności do odpowiedzialności za podejmowane działania (Utrat-Milecki, 2010, s. 71-72).

Przypisanie winy jest możliwe po spełnieniu określonych przesłanek. Pierwszą z nich jest ukończenie określonego wieku. Kolejne związane są z popełnieniem czynu umyślnie, nieumyślnie, umyślno-nieumyślnie oraz rozpoznaniem bezprawności popełnionego czynu (Świecki, 2009, s. 8). Możliwość przypisania winy nieletniemu należy odróżnić od

rozeznania znaczenia czynu stosowanego we francuskim prawie karnym, które odnoszone jest do sfery psychologicznej, intelektualnej i oznacza, że nieletni potrafi rozpoznać konsekwencje popełnionego czynu i ocenić czyn w kategoriach społeczno-moralnych.

Następną przesłanką o charakterze podmiotowym są warunki i właściwości osobiste (osobowość nieletniego, cechy charakteru, wiek, stan zdrowia). W badaniu należy uwzględnić elementy wpływające na kształtowanie osobowości, np. postawy społeczne, poziom internalizacji norm społecznych i moralnych, samoocenę, stopień demoralizacji (Grześkowiak i Wiak, 2018). Francuski system także przewiduje badania psychologiczne nieletniego oraz zbieranie danych o jego rozwoju psychicznym, osobowości, środowisku rodzinnym, warunkach bytowych, realizacji obowiązku szkolnego i środowisku społecznym (Perska-Gradowska, 2019, s. 203).

Ostatnia przesłanka związana jest z bezskutecznością uprzednio stosowanych środków. Oznacza to sytuację, w której nieletni pomimo wcześniej orzeczonych środków wychowawczych bądź poprawczych (również, gdy orzeczone środki nie zostały bezwzględnie wykonane) nadal nie przestrzega norm prawnych, co może świadczyć o pogłębianiu się nieprzystosowania społecznego (Grześkowiak i Wiak, 2018). Bezskuteczność wcześniej stosowanych środków wraz z innymi współistniejącymi negatywnymi czynnikami czy właściwościami może wskazywać na konieczność ukarania nieletniego, jednakże przesłanka ta ma charakter fakultatywny.

Ustawodawca przewidział odpowiedzialność karną nieletniego tylko w sytuacji popełnienia przestępstwa najcięższego gatunkowo wraz z obniżeniem ustawowego zagrożenia przewidzianego za przypisane sprawcy przestępstwo i możliwością nadzwyczajnego złagodzenia kary (Ustawa, 1997, art. 10 § 3). Obniżenie granic wymiaru kary jest konsekwencją przyjęcia niższego stopnia winy nieletniego (Wróbel i Zoll, 2012, s. 405). Odpowiedzialność karna nieletnich ma charakter fakultatywny. Spełnienie wszystkich przedstawionych wyżej przesłanek nie przesądza o poniesieniu przez nieletniego odpowiedzialności karnej (Konarska-Wrzošek, 2018).

Kryterium rozeznania należy rozpatrywać w kontekście osiągnięcia etapu rozwojowego, skutkującego zrozumieniem popełnionego czynu i jego konsekwencji. Doktryna w obu państwach zwraca uwagę, że możliwość rozpoznania znaczenia czynu i kierowania swoim zachowaniem zależy od rozwoju intelektualnego, emocjonalnego, moralnego. Jak wskazuje P. Kobes, ważny ze względu na kształtowanie się cech i właściwości osobistych jest okres od 12. do 16.-17. roku życia. Jest to jego zdaniem czas niestabilności psychicznej, zatem nieletni nie może być traktowany jak osoba dorosła (Kobes, 2015, s. 76).

Dla dzieci w późnym dzieciństwie (7.-12. r.ż.) ze względu na rozwój poznawczy charakterystyczne jest stadium operacji konkretnych. Oznacza to, że w okresie tym egocentryzm zaczyna być wypierany przez zachowania społeczne, kształtują się pojęcia i pojawia się wnioskowanie. Dopiero od 12. r.ż. w stadium operacji formalnych pojawia się abstrakcyjne myślenie i zdolność do formułowania hipotez (Strelau i Doliński, 2008, s. 187-188). Według Piageta dziecko w wieku szkolnym potrafi osądzić czyn z perspektywy intencji sprawcy, a nie tylko na podstawie konsekwencji. Poza tym potrafi przyjąć

punkt widzenia innej osoby (Piaget, 2014, s. 215-218). Zdaniem Kohlberga (1976) dziecko do 10. r.ż. pozostaje na poziomie moralności przedkonwencjonalnej. Jego zachowanie wyznaczone jest przez reguły pochodzące od innych osób i koncentruje się na ich przestrzeganiu w celu uniknięcia kary albo otrzymania nagrody. W wieku 10-13 lat rozwija się moralność konwencjonalna. Dziecko dąży do postrzegania go przez inne osoby jako dobre. W drugim stadium moralności konwencjonalnej dominują zachowania zmierzające do utrzymania porządku społecznego. W wieku 10-11 lat dziecko zaczyna formułować własne oceny moralne bez względu na oceny dokonywane przez osoby znaczące. Dopiero po ukończeniu 13. r.ż. rozwija się moralność postkonwencjonalna, która charakteryzuje się świadomością relatywności zasad funkcjonowania grupy oraz istnienia pewnych wartości, które należy szanować w każdej sytuacji (Strelau i Doliński, 2008, s. 195-196). Ważny problem w tym kontekście stanowi niedojrzałość oraz niedostateczny rozwój psychiczny i społeczny nieletnich odbywających karę pozbawienia wolności (Kobes, 2015, s. 131).

Sąd Najwyższy w Uchwale z dnia 14 sierpnia 1975 roku wskazał, że brak możliwości kierowania swoim zachowaniem przez osobę nieletnią może być konsekwencją wpływów zewnętrznych. Nieletni ze względu na niedojrzałość jest bardziej podatny na wpływy oraz nie dysponuje mechanizmami, które stanowiłyby „hamulce moralne i etyczne” (Uchwała, 1975), powstrzymujące go przed popełnieniem czynu. Okres adolescencji jest okresem tworzenia tożsamości w aspekcie indywidualnym, społecznym oraz kulturowym. Nieletni, poszukujący własnej autonomii oraz hierarchii wartości, pozostaje pod wpływem autorytetów, które mogą pochodzić także ze środowiska przestępczego.

Ustawodawstwo francuskie, posługując się pojęciem rozeznania, w mniejszym stopniu zwraca uwagę na czynniki zewnętrzne powodujące zachowania przestępcze. W polskim ustawodawstwie przyjęto m.in. przesłankę dotyczącą warunków i właściwości osobistych sprawcy, do których część przedstawicieli doktryny włącza także warunki rodzinne i socjalne. Warto podkreślić, że sytuacja rodzinna, obok szkolnej i rówieśniczej, jest często źródłem czynników zewnętrznych wpływających na przestępczość nieletnich (Hołyst, 2016, s. 337).

Określenie warunków i właściwości osobistych wymaga dokonania całościowej oceny sytuacji nieletniego i środowiska jego funkcjonowania, co jest możliwe w wyniku zebrania odpowiednich danych. Wyniki badań przeprowadzonych przez Więcek-Durańską na podstawie analizy akt spraw nieletnich z lat 2004-2008 wskazują, że w sześciu przypadkach nie przeprowadzono wywiadu środowiskowego podczas postępowania karnego (7,3% badanych spraw), wywiady przeprowadzone przez kuratorów sądowych w 70% oceniono jako wyczerpujące, a wywiady przeprowadzone przez policję w 33% zostały uznane za wyczerpujące (Więcek-Durańska, 2013, s. 185). Biorąc pod uwagę różne rodzaje badań osób nieletnich, ok. 46% nieletnich zostało poddanych badaniom psychiatrycznym, 39% badaniom psychologicznym, a 15,8% badaniom w rodzinnym ośrodku diagnostyczno-konsultacyjnym (Więcek-Durańska, 2013, s. 186-187).

W kontekście odpowiedzialności karnej i etiologii przestępczości nieletnich warto zwrócić uwagę także na środowisko wychowawcze. Helena Kołakowska-Przełomiec

wskazuje na pewne elementy związane ze środowiskiem wychowawczym, które mogą mieć wpływ na niedostosowanie społeczne dziecka. Wśród nich należy wymienić: depryzację potrzeb, niewłaściwe sprawowanie opieki i kontroli nad dzieckiem, niewłaściwe metody wychowawcze, prezentowanie przez rodziców przestępczych wzorów zachowania (Kołakowska-Przełomiec, 1978, s. 321-324). Podobnie Kobes zauważa, że „zaburzone środowisko rodzinne i brak należytej opieki wychowawczej ze strony rodziców” jest przyczyną demoralizacji większości nieletnich pozbawionych wolności (Kobes, 2015, s. 133). W związku z powyższym należy także rozważyć kwestię odpowiedzialności rodziców za czyny popełnione przez nieletnich (Grześkowiak, 1985). Wyniki badań przeprowadzonych przez Monikę Noszczyk-Bernasiewicz wskazują, że pracownicy zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich uznali, że odpowiedzialność za czyny popełniane przez nieletnich powinni ponosić także rodzice, a w dalszej kolejności szkoła (Noszczyk-Bernasiewicz, 2010, s. 171-172).

Francuski model pomimo przyjęcia odpowiedzialności karnej nieletnich zwraca uwagę na konieczność wychowywania nieletnich przestępców. D. Youf wskazuje na podstawowe elementy współczesnej francuskiej koncepcji wychowywania nieletnich w kontekście karnym. Pierwszym z nich jest traktowanie nieletniego jako podmiotu zdolnego do ponoszenia odpowiedzialności za popełnione czyny. Zdolność ta jest w trakcie rozwoju, co uzasadnia podejmowanie działań o charakterze wychowawczym. Wychowanie nieletniego sprawcy przestępstwa powinno koncentrować się na popełnionym czynie, aby nieletni zrozumiał konsekwencje swojego zachowania, uświadomił sobie znaczenie zakazów, ograniczeń oraz konieczność ich przestrzegania. Innym celem wychowania jest włączenie społeczne poprzez nabywanie umiejętności społecznych, szkolnych, zawodowych. Podejmowane oddziaływania powinny zmierzać także do rozwoju poczucia własnej wartości. Kolejnym założeniem jest przyjęcie relacji wychowawczej opartej na towarzyszeniu nieletniemu, wspieraniu go w podejmowanej aktywności, a jednocześnie przekazywaniu wiedzy, wartości i zasad postępowania (Youf, 2009, s. 21-22).

W polskim systemie ważne znaczenie ma dyrektywa kierowania się przede wszystkim koniecznością wychowania. Nadrzędnym celem jest prewencja indywidualna, a kara ma realizować funkcję wychowawczą. Jest to uzasadnione rozwojem osobowości, systemu wartości oraz niepełną socjalizacją. Kara orzeczona wobec nieletniego powinna być dostosowana do osobowości nieletniego, stopnia demoralizacji oraz realizować w sposób optymalny cel wychowania czy resocjalizacji.

Wyniki i wnioski

Francuskie ustawodawstwo zakłada możliwość odpowiedzialności karnej za popełnienie jakiegokolwiek przestępstwa. We francuskim porządku prawnym wiek nie jest przesłanką odpowiedzialności karnej, a osiągnięcie określonego wieku jest warunkiem zastosowania odpowiedniego środka, sankcji czy kary. W Polsce w kodeksie karnym zostały wskazane określone przestępstwa, za które nieletni może odpowiadać karnie. Wiek jest przesłanką

wyłączającą winę, a zatem również odpowiedzialność karną. Wyjątek stanowią nieletni powyżej 15. roku życia, którzy w wyjątkowych sytuacjach mogą odpowiadać karnie.

Odpowiedzialność karna nieletnich we Francji jest oparta na kryterium rozeznania. Oznacza to, że niezbędne jest przeprowadzenie wobec nieletniego badań, aby ocenić, czy jest on zdolny do rozpoznania znaczenia popełnionego czynu i jego konsekwencji. W Polsce została określona granica wiekowa, powyżej której nieletni może odpowiadać karnie. Polska regulacja dotycząca odpowiedzialności karnej nieletnich ma więc charakter mieszany, natomiast we francuskim modelu sąd decyduje o możliwości rozeznania popełnionego czynu.

We Francji wyraźnie odróżniona jest procedura cywilna związana z ochroną nieletniego oraz procedura karna dotycząca popełnienia przestępstwa. Polski system pozwala na rozróżnienie sytuacji popełnienia przez nieletniego przestępstwa oraz sytuacji, w której nieletni postrzegany jest jako zdemoralizowany, nawet popełniając czyn karalny.

W związku z powyższymi uwagami należy podkreślić, że problematyka odpowiedzialności karnej nieletnich jest zagadnieniem złożonym. Po pierwsze, nieletniość jest okresem, w którego trakcie przebiega intensywny rozwój na wielu płaszczyznach – intelektualnej, moralnej, społecznej. Po drugie, konieczne jest uwzględnienie zewnętrznych czynników niezależnych od nieletnich oraz środowisko funkcjonowania. Wobec tego ważne znaczenie ma także proces zbierania informacji o nieletnim, diagnozowania, aby prawidłowo ocenić przyczyny i motywy popełnienia przestępstwa oraz etap rozwoju. Po trzecie, przyjęcie modelu, w którym nieletni odpowiada karnie za popełnione przestępstwo, wymaga rozwiązań nie tylko prawnych, ale także instytucjonalnych (Górecki, 2001, s. 47). Niezbędne jest utworzenie instytucji dla nieletnich, które realizowałby kary i środki stosowane wobec nieletnich w sposób interdyscyplinarny z poszanowaniem zasady tworzenia środowiska wychowawczego. Przyjęte w danym państwie rozwiązania dotyczące odpowiedzialności karnej nieletnich należałoby także poddać analizie ze względu na konsekwencje, jakie wywołuje ponoszenie odpowiedzialności karnej przez osoby nieletnie z punktu widzenia jednostki i społeczeństwa.

BIBLIOGRAFIA

- Cour de cassation (1956). Chambre criminelle du 13 décembre 1956, n° 55-05.772, Bull. crim. n° 840.
- Courtin, C. (2004). France. La responsabilité pénale des mineurs dans l'ordre interne et international. *Revue internationale de droit pénal*, 75(1), 337-353.
- Dekeuwer-Défossez, F. (2012). L'instrumentalisation du discernement de l'enfant. *Recherches familiales*, 9(1), 163-171.
- Dębski, R. (red.). (2017). *Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności*. Wydawnictwo C.H. Beck.
- Górecki, P. (2001). Uwagi o nowelizacji ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich na tle doświadczeń praktyki. W: T. Bojarski i E. Skrętowicz (red.), *Teoretyczne i praktyczne problemy stosowania ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich* (s. 43-50). Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

- Grzeškowiak, A. (1985). Prawna odpowiedzialność rodziców za zaniedbania wychowawcze (zagadnienia wybrane). *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 1, 111-128.
- Grzeškowiak, A. i Wiak, K. (red.). (2018). *Kodeks karny. Komentarz* (wyd. 5). Wydawnictwo C.H. Beck.
- Hołyst, B. (2016). *Kryminologia*. Wolters Kluwer.
- Kobes, P. (2015). *Orzekanie i wykonywanie kary pozbawienia wolności wobec nieletnich w Polsce*. Difin.
- Kohlberg, L. (1976). *Psychoanalytic and Cognitive-Developmental Approaches to Moral Education*. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED133039.pdf>
- Kotakowska-Przełomiec, H. (1978). *Środowisko rodzinne w świetle badań kryminologicznych*. W: J. Jasiński (red.), *Zagadnienia nieprzystosowania społecznego i przestępczości w Polsce* (s. 319-343). Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Konarska-Wrzosek, V. (red.). (2018). *Kodeks karny. Komentarz*. Wolters Kluwer.
- Królíkowski, M. i Zawłocki, R. (red.). (2017). *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz. Art. 1-116* (wyd. 4). Wydawnictwo C.H. Beck.
- Loi n° 74-631 du 5 juillet 1974 fixant à dix-huit ans l'âge de la majorité, JORF du 7 juillet 1974 (1974).
- Loi n° 92-683 du 22 juillet 1992, Code pénal, JORF n° 169 du 23 juillet 1992 (1992).
- Marek, A. (2007). *Kodeks karny. Komentarz* (wyd. 4). Wolters Kluwer Polska.
- Noszczyk-Bernasiewicz, M. (2010). *Nieletni przestępcy w percepcji personelu i nadzoru resocjalizacyjnego oraz studentów resocjalizacji*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Ordonnance n° 45-174 du 2 février 1945 relative à l'enfance délinquante, Journal Officiel du 4 février 1945 (1945).
- Pédrón, P. (2012). *Guide de la protection judiciaire de la jeunesse*. Gualino.
- Perska-Gradowska, P. (2019). Diagnostyka w postępowaniu karnym wobec nieletnich przestępców we Francji. *Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego* 53, 199-209.
- Piaget, J. (2014). *Judgement and Reasoning in the Child*. Routledge.
- Stańdo-Kawecka, B. (1998). Odpowiedzialność karna nieletnich a nowy kodeks karny. *Paestra*, 42, 18-23.
- Stańdo-Kawecka, B. (2007). *Prawo karne nieletnich. Od opieki do odpowiedzialności*. Wolters Kluwer Business.
- Strelau, J. i Doliński, D. (red.). (2008). *Psychologia. Podręcznik akademicki* (t. 2). Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Świecki, D. (2009). Wina w prawie karnym materialnym i procesowym. *Prokuratura i Prawo*, 11-12, 5-14.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 14 sierpnia 1975 r., VI KZP 16/75, LEX nr 22428 (1975).
- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich, Dz.U. 1982 nr 35 poz. 228 (1982).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553 (1997).
- Utrat-Milecki, J. (2010). Uwagi robocze środowiska kuratorów rodzinnych Okręgu Warszawskiego do projektu ustawy, kodeksu nieletnich, opracowane po nieformalnej dyskusji środowiskowej przez Prezesa Warszawskiego Oddziału Krajowego Stowarzyszenia Kuratorów Sądowych dra Jarosława Utrat-Mileckiego i złożone do dalszego wykorzystania na ręce Kuratora Okręgowego p. A. Korpanty. Za: M. Noszczyk-Bernasiewicz. (2010). *Nieletni przestępcy w percepcji personelu i nadzoru resocjalizacyjnego oraz studentów resocjalizacji* (s. 71-72). Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Więcek-Durańska, A. (2013). Odpowiedzialność nieletnich za czyny z art. 10 § 2 k.k. przed sądem rodzinnym i sądem karnym – wybrane zagadnienia. *Prawo w Działaniu. Sprawy Karne* 16, 175-198.
- Wróbel, W. i Zoll, A. (2012). *Polskie prawo karne. Część ogólna*. Wydawnictwo Zak.

Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 21 października 2015 r., II AKa 262/15. (2015).
LEX nr 1927499.

Youf, D. (2009). Eduquer au pénal. *Les Cahiers Dynamiques* 45, 16-22.

Zakrzewski P. (2016). *Stopniowanie winy w prawie karnym*. Wolters Kluwer Polska.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons
Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>